

ИЗВЕШТАЈ ОПСЕРВАТОРИЈЕ

за 1924.

Мој Извештај Опсерваторије за 1919. — 1920. — 1921. — 1922. — 1923. допуњујем овим Извештајем за 1924. —

А.

Вративши се са Крфа у Опсерваторију 11./24. фебруара 1919. нашао сам је упропашћену. Истина, Аустријанци су за време Окупације радили у њој метеолошке и аеролошке послове, и имали неколико метеоролошких станица у Србији; али, одступајући из Београда, покупили су и однели све њене исправне инструменте, оставивши само оне, који су били упропашћени месеца Октобра 1915. по заузећу Београда. (Ја сам из Опсерваторије изашао 25. Септембра 1915. по старом календару) у вече, и оставио све инструменте њене, астрономске и метеоролошке, у исправном стању). — Примећујем, да је после Аустријанаца, који су становали у Опсерваторији, остао у њој без мало сав крупни намештај, државни и мој лични, али све ситније (завесе, постељне ствари, хаљине, алати итд.) нестало је.

Нашавши се у таквом стању Опсерваторије, ја сам имао две велике бриге њене: прву, да до потребних инструмената Опсерваториских и стацијских, дођем, и другу, да јој посматраче добавим. Јер, Рат је однео наредника студента Марјановића, млађег помоћника, и добровољца студента Ђ Поповића, више-годишњег посматрача, а од других ниједан се не беше у Опсерваторију вратио.

У овој и једној и другој потреби ја лично повчано нисам могао помоћи Опсерваторији. Јер, вративши се са Крфа — где сам, и ако на служби Министарства Војног кроз две године радећи за њ' живео за све време избеглиштва само о својој професорској плати — ја сам имао да се за многу потребу своје куће побринем, те нисам могао ништа одвајати на издржавање Опсерваторије ни на њено одржавање као некада пре Рата, када је она једно време у многоме оскудевала.

Нарочита ми је била велика брига: да набавим метеоролошке инструменте, па радим Опсерваториске послове. Али у

тој вештаственој потреби Опсерваторије целе 1919 године ја нисам мога имати никаква успеха, не примивши ни паре буџетске све до Божића за Опсерваторију. — Покушавао сам, као што сам показао у Извештају за 1919. — 1923., да повратим све однесене инструменте, али непотпомогнут, за мој одлазак у Беч, од Министра Просвете (Г. Мише Трифуновића), ја нисам могао имати пуног успеха — што је могло бити, јер су они у Бечу били готови, да нам на сусрет изађу (новим инструментима метеоролошким за упропашћене). — А за куповину инструмената метеоролошких Опсерваторија није имала новаца. Јер и ако сам толико молио, Универзитет је тек 24. Дец. 1919. ставио Опсерваторији на расположење малену буџетску суму од 2554 динара за 1919. — Чиме су ми били надокнађени издаци, које сам морао за Опсерваторију те године учинити.

Због буџетских невоља Опсерваторија ни 1920, ни 1921. па ни 1922. године није могла повратити бар оно предатно стање своје године 1914. (које није било славно). Јер Опсерваторија је примила од Универзитета свега 9.300 дин. у 1920., па 20.958 у 1921. и 6202 дин. у 1922. години. Укупно за поменуте четири године свега 39015 динара за све њене потребе (материјалне и персоналне). Издаци Опсерваторије за те четири године (заокружено) по таквим буџетима били су ови:

1. Уређење и многобројне оправке Опсерваторије и њене оградe	6000 дин.
2. Огрев, осветлење, вода	10.500 "
3. Набавке инструмената и оправке инструмената	7.000 "
4. Набавке алата, завеса, застирача и т. д.	3.500 "
5. Канцелариског материјал и телефон	2.500 "
6. Плата посматрача	5.800 "
7. Дневнице надничарске	1.800 "
8. Рецеписи поштански и депеше иностране	1.000 "
9. Књиге и часописи	400 "
10. Разни издаци	500 "

укупно 39.000 динара

В.

Г.

Због оваквих буџетских вежликиа, којима је био немогућно обновити рад Опсерваторије, какав је пре Рата био, да бих инструментално снабдео Опсерваторију коју сам ја основао, и њоме управљао, издржавајући је месецима из својих личних средстава — не илазећи потпоре ни у министарству

Просвете ни у Универзитету за то снабдевање и њено обновљање: ја сам прибегао репарацијама немачким, независно од њих (а и кришом од њих). — Моје молбе Министру Иностраних дела и Председнику Министарског савета биле су прихваћене, и одобрене као што гласе следећа акта:

Београдској Опсерваторији (за Г. Проф. Недељковић).

У вези акта Опсерваторије Бр. 350. од 15 Окт. 1921. *Одељењу за Извршење Међународних Уговора* част је доставити копију акта *Српских Сервиса у Висбадену* с напоменом да се Одељење слаже са мишљењем Директора Сервиса: да Г. Недељковић оде у Немачку ради набавке потребних инструмената за Београдску Опсерваторију о своме трошку или на терет кредита Опсерваторије ако њима располаже.

По наредби
Шеф Одељења
К. Христић

Бр. 670 Београд 1. Фебр. 1922.
Одељење за Извршење Међун. угов.

Председнику Министарског Савета Одељење за Извршење Међународних Уговора.

Београдска Опсерваторија тражила је да јој се за обнову њену набаве инструменти обележени у приложеном списку Г-на Недељковића. Међу тим инструментима има их, као што се види из приложеног реферата Г. Пук. Дерока, општинских и специјалних. За набавку и избор специјалних инструмената несумњиво је потребно, као што је у поменутом реферату изложено, нарочито стручно познавање инструмената, и њих би једино могао успешно изабрати сам управник Опсерваторије или уопште лице које ће са тим инструментима радити.

Таквих стручњака у овим Сервисима нема, и како Г. Проф. Недељковић у приложеном његовом писму сам предлаже, да о сопственом трошку због тог питања обиђе фабрике у Минхену и Берлину, потписати се слаже с мишљењем Г. Дерока: да се предлог Г. Недељковића усвоји, као једина најповољнија солуција овог питања.

По себи се разуме, да би Г. Недељковић ступио у везу са овим Сервисом, који би му се ставио на расположење за све потребне формалности ради набавке ових инструмената на рачун репарација.

Бр. 6557 19. Јануара 1922 Висбаден Представник Краљ. Владе. Директор П. Гавриловић.

Овлашћење које ми је издао (17. Маја 1922. № 3557.)
Шеф Одељења Г. К. Христић гласило је;

Г. Професор Милан Недељковић, Директор Опсерваторије, има право, да одбере лично у Немачкој на рачун репарација, а на име накнаде инструмената и прибора Опсерваторије упропашћене: инструменте астрономске, метеоролошке, магнетске и друге физичке, сав прибор инструмената радио-телеграфски рецептивни, телеграфски и телефонски за стацију у Опсерваторији; научне књиге за библиотеку Опсерваторије и намештај за астрономске павиљоне и библиотеку Опсерваторије

Г. Проф. Недељковић може саставити са фурнисерима (конструкторима и књиџарима) писмене погодбе за одабране предмете за Опсерваторију и стације метеоролошке и аеролошке — да би Краљевска Делегација у Комисији Репарације у Паризу могла закључити за тим уговоре са немачким фирмама уговореним на рачун репарација.

Са оваквим овлашћењем без ограничења суме вредности поручљива у преводу француском и са топлим препоруком немачким властима од стране *G. Von Kellera*, Немачког Посланика у Београду — ја сам кренуо у Немачку 14 Јуна 1922 (а вратио се 25. Јула). Упутство за мој посао дао ми је накнадно Г. Пук. Дероко, и ја сам отишао право у Берлин, па за тим у Јену. Хамбургдиту, где сам са првим немачким фирмама погодбе за Опсерваторију закључивао — што у почетку није било лако, морам рећи, и ако сам се са њима предходно писмено споразумевао. Па и те погодбе морао сам преиначавати, саображавајући их накнадним прописима о томе, на рачун 1923. године; због чега сам морао два пут из Берлина у Париз путовати. — Ове поправљене уговоре, како су од Делегације тражени, са фирмама немачким, које сам лично предао Г. Др. Ђурићу, Краљевска Делегација спровела је Репарационој Комисији и они су били одобрени.

II

Иако ми је у Паризу сам Г. Др. Ђурић, на кога сам био упућен из Београда, обећао: да ће сви моји уговори (поручбине), закључени за Опсерваторију на рачун репарација 1923. године, предати лично или поштом, бити без одлагања спроведени Репарационој Комисији на одобрење, десило је се: да не буде тако урађено у Делегацији — што је врло много шкодило Опсерваторији у предузетом инструменталном снабдевању њеном.

Опсерваторија пак још у 1923. години примила би све метеоролошке инструменте, које сам био поручио у 1922, да је урађено како је обећано и како је требало урадити, пошто сам све моје уговоре за Опсерваторију пуноважно и

прописно закључивао, и њих лично или поштом предао Делегацији Јула и Августа месеца 1922. —

Примећујем, да је Рајхскомесар тада био много пажљивији према нашој Опсерваторији и мени него Делегација наша. Када сам му се, преко немачког Посланика Г. Von Kellera, обратио питањем: Како стоји са поручбинама за Опсерваторију код конструктора њених — добио сам *детаљан извештај* за сваку фирму, из којег сам увидео, да је Рајхскомесар, без наше молбе опомињао неке фирме, да са поручбинама на време буду готове.

Није урађено како је требало, и ја сам био принуђен обратити се понова 13. Маја 1923 (Опсерват. 363) *Министру Иностранних Дела* молбом, у којој сам писао.

Према овлашћењу *Преседништва Министарског Савета* од 17. Маја 1922. — Бр. 3557. Одељење за Извршење Међународних Уговора — ја сам закључио на рачун репарација у Немачкој извесне поручбине (уговоре), које још нису одобрене, али за које је *Одељење за Извршење Међународних Уговора*, према наредби Министра Иностранних Дела, упутило Децембра 1922. налог Краљевској Делегацији у Паризу, да их спроведе — укупно за суму од 3.028280 златних марака.

Али овај налог није могао бити изведен, као што гласи добивено саопштење *Одељења за Извршење Међународних Уговора*, већ су сви уговори ових поручбина за Опсерваторију, још неодобрени, упућени у Висбаден: да се прекроје по Бемелмонсовој процедури. И поводом овога Одељење је саопштило Опсерваторији своје мишљење; „да би Опсерваторија могла реализирати све заостале набавке, биће потребно, да Опсерваторија власти наш Сервис у Висбадену, да постојеће уговоре прекроји у смислу процедуре Бемелманс — Кунце, и да исте спроведе Краљевској Делегацији на извршење, или пак да овај посао сврши лично уз сарадњу Сервиса.

Молим господина Министра за одобрење, да лично у Висбадену, у споразуму са Сервисом прекројим све још неспроведене уговоре, за Опсерваторију закључене у суми 3.028280 златних марака.

Тражено одобрење и овлашћење добио сам од *Одељења за Извршење Међународних Уговора*, по наредби Министра Иностранних Дела, па добивши одсуство од Министра Просвете, Г. Мише Трифуновића — кога сам, осим писмених извештаја и усмено, о свему за Опсерваторију до тада урађеном, и шта се има урадити, тачно извештавао — кренуо сам за Висбаден 20. Маја 1923.

У Висбадену сам одмах предстао Директору Г. Капетановићу, коју ме је упутио на Г. Инж. Петковића да прекројимо уговоре. Али посао није одмицао, јер конструктори, са којима сам уговоре имао, нису се одазвали (осим двојице) на позив: да дођу у Висбаден. И ја сам, са пристанком Г. Капетановића и Г. Петковића, отишао Берлин, Јену и т. д. и нове уговоре са фирмама уговарачким по процедури Бевелман — Кунце, закључио.

Тако радећи успео сам, осим за две поручбине, да све друге поручбине за Опсерваторију доведем у ред, и оне буду одобрене до крају Јула 1923, од Репарационе Комисије у Паризу и примљене од Рајхскомесара у Берлину. За ово сам ишао у Париз, однесавши све уговоре, пошто сам и у Берлину, са препоруком Немачког Посланика, Г. Von Kellera, молио Рајхскомесара за извршење поручбина за Опсерваторију. — У Паризу тога пута помогао ме је одлучно Директор Краљевске Делегације Г. Мата Бошковић, коме и Министру Г. Нинчићу Опсерваторија дугује највећу благодарност за све поручбине Опсерваториске, које су пре *Августа* 1923. биле одабране и постале извршне (примивши и уговорени аванс).

III

О свему овоме моме раду за Опсерваторију, а нарочито о резултатима његовим, ја сам извештавао актима Опсерваторије Министра Иностранних Дела, Министра Просвете, Ректора Универзитета и Декана Филозофског Факултета, Један од тих мојих извештаја јесте следећи (упућен и Министру Просвете):

Господину Ректору Универзитета

Је сам поднео извештај Декану филозофског факултета: шта сам све предузимао, да могаднем обновити бар предратни рад Опсерваторије и њених метеоролошких стација — борећи се са минималним буџетским кредитима добијаним од Универзитета. Тај извештај, који вам у прилогу саопштавам, допуњавам следећим:

Добивши овлашћење неограничено у 1922., а ограничено у 1923., ја сам закључио за Опсерваторију велике поручбине инструмената и прибора опсерваториских. Тај инструментални првокласни прибор снабдеће Опсерваторију тако: да ће она у погледу инструменталном бити међу првим европским (а и светским) астрономско — метеоролошко — физичким институцијама; бити међу првима и радом својим, ако се обезбеди тај рад — рад опсерваториски, лабораториски, мајсторски и калкулаторски — имајући за то стручне раднике. Због овога ја се вама обраћам овим мојим извештајем и за помоћ молим.

Тако, прво, ја ових дана градим у Опсерваторији специјалну зграду за радио - станицу, за коју нам је Берлинско Друштво *Telefunken* лиферавало прибор (за 32.000 зл. марака). Овој станици, данас неопходно потребној Метеоролошкој Централни, потребна су два телеграфиста опсерваториског (за које сам тражио буџетски кредит, да могаднем дано — ноћно примати међународне метеоролошке депеше (а наше преко Бањичке Радио-станице отправаљати).

Друго, поручио сам код *Askonia Werke, Berlin — Friedenau* и код *Carl Zeiss, Jena*, осим мањих инструмената (за службу а и за ученике), велике астрономске инструменте, прецизионе и астрофичке, за цену од два и по милијуна зл. марака (онакве какве имају немачке Опсерваторије *Neubabelsbergu* код Берлина и у *Bergedorfu* код Хамбурга). И за ове астрономске инструменте потребни су Опсерваторији стручни помоћници. Ја сам за прве помоћнике астрономске предложио буџетске кредите за њих четворицу (4.), које можемо добити између асистената поменутих немачких Опсерваторија. — За једне од ових инструмената ја сам молио Министра Грађевина да им се израде темељи према послатим плановима (*Zirss* — овим)

Треће, поручио сам земномагнетске инструменте код *Askonia — Werke* по цени од 150.000 зл. марака за нашу првокласну земно — магнетску Опсерваторију. Г. *Adolf Schmid*, Директор Земно — Магнетске Опсерваторије у Потсдаму, био је добар, на моју молбу, примити се контролисања израде поручених магнетских инструмената. Кредит за асистента ове Опсерваторије, кога ће нам дати Г. *Schmid*, има се унети у буџет 1924/1925. године.

Четврто, поручене 4 пандиле и 2 хронографа *Riefler*-ова већ смо примили, за које нам ваља саградити специјалну инсталацију, а и једног асистента добавити зарад нашег учешћа у Међународној Служби часа (чија је Дирекција у париској Опсерваторији), за кога сам кредит буџетски предложио.

Пето, осим метеоролошких и физичких инструмената и другог прибора за Опсерваторију и метеоролошке стације у Србији, Црној Гори и Војводини, поручио сам: прво, аеролошки прибор за 6 метеоролошко — аеролошких стација и друго, једну комплетну *Drachen — стацију*, Осим последње поручбине, која није још одобрена, а лиферисаће нам је *Deutsche — Seewarte* у Хамбург у (преко *Krüssa*), све друге поручбине погођене за цену од милијун златних марака код *R. Fuess, Wilh - Lambrecht* и *Vamberg*, једним су делом већ лифероване, а потпуно могу бити лифероване у почетку 1924. године. — За потребне нам асистенте ја сам већ предвидео кредит у буџету 1923./1924.

Помињем само, примера ради, да је Метеоролошкој Опсерваторији потребан један асистент, шофер уједно, који ће са аутомобилом Опсерваторије, у почетку са мном, подизати метеоролошке станице и сваке године два — три пута у њих увраћати ради контролисања њихове метеоролошке службе.

Шесто, добићемо у току идуће године, осим реченог, инструменте, алате и сав потребни прибор: прво, за прецизионе лабораторије оптичке, електричне и др., друго, за прецизионе радионице и треће, за штампање (поручене за цену од 2.00000 марака). И за њих, једним делом, предвидео сам кредит у буџету 1923/1924.

Седмо, дрвене зграде опсерваториске и предаваоницу, поручене код Christoph & Unnark за цену од 250000 зл. марака, које још нису одобрене, имају да послуже за инсталисање лабораторија и радионица, а и за држање предавања астрономских и метеоролошких. Накнадно молио сам Министра Грађевина, да се сагради нарочита зграда за радионицу у парку Опсерваторије, која је молба узета већ у поступак.

Ово што сам поменуо, осим још неких поручбина машина за рачунање и т. д. казује: *да сам ја за нашу Опсерваторију поручио све што треба једној великој централној институцији, астрономско — метеоролошко — физичкој.* И она ће имати све инструментално потребно таквом првокласном институту модерном: да може радити на Науци и њеној примени; да може у њој пуну наставу давати и своје помоћнике и раднике само један, пут спремати. А то ће бити, подвлачим нарочито: *ако се још сада озбиљно почне бринути за прве њене стручне службенике — асистенте, лаборанте и мајсторе.*

У тој целији ја сам за 1923/1924. годину учинио најскромнији предлог буџетски, и молио: да се предложени буџетски кредити издејствују Опсерваторији, да би могла између млађих стручних радника, код нас и на страни, одабрати себи персонал, па драгоцене инструменте одмах употребити у служби науци, школи и целој земљи нашој,

Ето за ту велику потребу ја молим Господина Ректора, да Опсерваторију помогне.

10. Октобра 1923.
у Београду

Управник Опсерваторије
Милан Недељковић

IV

Утврдивши тачно у мојим извештајима (1923. године) Министру Просвете (Г. Миши Трифуновићу), и његовом помоћнику (Г. Др. Ст. Стефановићу), Ректору Универзитета (Г. Др.

Богдану Гавриловићу) и Декану Филозофског Факултета (Г. Др. Влади К. Петковићу) радове Опсерваторије, за које сам инструментални прибор поручио, и који је, осим купола и павиљона астрономских код Askania — Werke и дрвених зграда опсерваториских код Christoph & Inmark, био одобрен — ја сам се обратио нарочито Министру Просвете (а и Ректору Универзитета) молећи за потребна материјална и персонална сретства за те радове (у Опсерваторији и њеним филијалама опсерваториским и у метеоролошким станицама њеним), чију организацију имао сам врло пажљиво, трајности њихове ради, изводити према материјалним и персоналним средствима Опсерваторије за њих. Тако писао сам 10. Нов. 1923.

Господину Министру Просвете, У допуну мојих ранијих извештаја, као и мојих преставака и молаба, могу вам реферисати о радовима Опсерваторије, које ће сва моћи већ предузети са инструментима и приборима набављеним на рачун респарација.

Прво, са астрономским инструментима ћемо моћи организовати службу часа и ступити у везу са међународним Биром часа у Париској Опсерваторији. *За сада, примљене мање инструменте моћи ћу већ од Децембра употребљавати — за које ми је потребан један млађи помоћник.* Доцније у току 1924, кад буду Опсерваторији лиферовани астрофички и прецизни инструменти, средње величине, Опсерваторија ће потребовати три стручна асистента — шефа. Највеће астрономске инструменте Опсерваторија ће добити у 1925. и можда тек у 1926. години.

Друго, Опсерваторија је добила већ једне опсерваториске инструменте метеоролошке, и она, очекујући ових дана прецизне барометре, моћи ће их све у посведневном раду употребити од Децембра, када ће и њена *репетитивна радио — станица* бити монтирана и за службу спремна.

Треће, Опсерваторија има већ довољно инструмената метеоролошких, да, чим прими и станицке бероменте, још у Децембру рачунам, отпоче оснивање *основних метеоролошких а и метеоролошко — аеролошких станица* (у армиским и дивизијским местима према постигнутом споразуму о овој цивилновојној сарадњи).

Ови послови метеоролошки организоваће се и изводиће се по мојим увидима, саобразном међународном раду, и под мојом контролом.

Али реферишући вам горње, ја сам принуђен, према свему прошлому и садашњем, одмах вам рећи, Господине Министре, *да је велико питање: хоће ли Опсерваторија доиста моћи отпочети и радити именоване послове, а специјално све поме-*

нуте метеоролошке послове? И ја, чинећи непрекидно сву своју дужност, да могаднемо добро радити у нашој Опсерваторији одмах вам морам изјавити: да нећемо. Јер, Опсерваторија за то нема буџетске могућности, ни потребне стручне службенике, нити јој је исте Универзитет ичим осигурао. Доказ су и моје молбе за персонал Опсерваторије Универзитету поднесене које сам принуђен вама поднети, и вас молити (јер од стране Универзита Опсерваторија помоћи за то неће добити): да ви директно од стране Министарства Просвете прихватите Опсерваторију у њеном метеоролошком раду у смислу још важећих решења министарских од 1888. године, и дате Јој потребне раденике. — Друго је ово:

Како Универзитет није прихватио мој предлог за буџет Опсерваторије у 1923./1924., колики ће јој одиста бити потребан, нити јој је икакав специјални буџет обезбеђен — ја се Господине Министре, вама обраћам: да ви Опсерваторију, независно од Универзитета, прихватите и помогнете буџетским кредитима: да би она могла постојати и радити као опште — земаљска централна институција астрономско — метеоролошко — физичка у служби Науци и њеној примени а и у служби Универзитету. Иначе са њом — ако њена велика брига, да добије стручне раденике буџетом осигуране, буде остављена Универзитету, биће што је било: она ће само товарити; она неће моћи радити своје послове горње нити служити пуну службу и нашој земљи потребну, ми остајући и даље последњи у Европи.

Небудући на своме месту, где се пуна потреба Опсерваторије осећа и о њој брине — ја сам раније молио Министра Просвете и Министра Привреде, да Опсерваторију узму у своје подручје, паје законом организују у самосталну институцију, обезбеђену буџетским кредитима како за радове тако за публикације. Па вас и данас молим. Господине Министре, јер друге поуздане помоћи Опсерваторији нема: или да Министарство Просвете у споразуму са Министарством Пољопривреде и вода (а и са Министарством Војним) организује Опсерваторију уредбом (законом) у самосталну опште — земаљску институцију; или да то учини Министарство Пољопривреде и Вода са Министарством Просвете и Војним) — што би на првом месту обезбедило Опсерваторији велике буџетске кредите, те моћи служити пуну службу целој земљи нашој, служити Науци и њеној примени, служити и Универзитету самом по примеру опсерваторија и института у великим европским земљама

Ето реферата (молбе), између многих других, како сам молио за Опсерваторију надлежне: да бих је могао организовати

и она моћи радити све послове, које сам јој у задатке ставио по примеру мидерних института и опсерваторија, за које сам се задатке, буди поменуто, годинама (пре Рата и после Рата) заузимао, Али и моја заузимања ова послератна, када је први услов инструментални увелико био обезбеђен, била су узалудна; узалудни су били и моји образлажавани предлози о Опсерваторији, да би могла не само радити већ и постојати као Централна Опсерваторија (астрономска, метеоролошка и физичка): ни Универзитет ни Министарство Просвете ни Министарство Пољопривреде, које сам молио и молио, нису ни покушали обезбедити нашу Опсерваторију.

Надајући се овом нехату, према свему што је било да бих метеоролошки рад Опсерваторије у Србији, Црној Гори и Војводини могао организовати и радити у 1924. — ја сам тражио и на другој страни помоћи, исто као некада пре Рата код Министра Унутрашњих Дела. Обратио сам се у 1923, као и у 1922. години Самоуправном Одељењу тога Министарства рефератом и молбом: да самоуправне власти прихвате помогну и помажу наш Метеоролошки Рад као свој И ја са задовољством овде истичем, да су Опсерваторију одлучно помогли у 1922, Г. Атанацковић, а у 1923 Г. Катић, Начелници Самоуправног Одељења, као и Г. Алексијевић, Начелник Одељења за Банат, Бачку и Барању; и она је имала приличног успеха у неким окрузима (Ваљевском, Врањском, Ужичком) а нарочито у Војводини и јужној Србији.

Али да бих наш Метеоролошки Рад могао распростраити на све округе и срезове у Србији, Војводини и Црној Гори, ја сам се обратио Министру Повопривреде и Вода (Г. Крсти Милетићу) лично и актом Опсерваторије од 9. Октобра 1923, и молио га:

Прво да комисијски у Министарству Пољопривреде, израђену уредбу о Опсерваторији и Метеоролошкој Служби, у непосредном подручју Министарства Пољопривреде; — услед моје молбе од 7. фебруара 1921. — усвоји и издејствује јој одобрење Министарског Савета (која је обезбеђивала буџетске кредите у буџетима самоуправних власти за Метеоролошку Службу Опсерваторије).

Друго да унесе у буџет Министарства Пољопривреде и Вода кредит од 500000 дин. за Метеоролошку Службу Опсерваторије у 1924.

Додзјем, да су ову моју молбу помогли писменом представком својом Војвођански посланици: Г. Г. Др Жарко Милединовић, Др. Славко Милетић, Др. Вој. Јањић, Мита Ђорђевић Жив. В. Томић, и други — који важност метеоролошке

службе пољопривреде у Београдској где је она најразвијенија најбоље осећају и њу потребују у току целе године.

Примећујем, да моја заузимања код Министра Пољопривреде и Вода овог пута (као и пре Рата, када сам *кишометрску службу Опсерваторије*, мислио обезбедити донесеним законом о *Хитрометриској Служби* повереној Опсерваторији.) била су узалудна — осим једно 100.000 дин. накнадно унесених у буџет Министарства Пољопривреде за Метеоролошку Службу Опсерваторије.

Додајем, да је поновна комисија Комисија Начелника Министарства Пољопривреде и Вода усвојила такође поменути уредбу о *Опсерваторији*, али Опсерваторија није имала среће, да та уредба буде озакоњена.

И она је непомогнута ни од Министарства Просвете (Г. Мише Трифуновића) ни од Министарства Пољопривреде и Вода (Г. Крсте Милетића) предузила мучити муку: немогући, на пример, да доврши монтажу своје радио — станице; нити да приступи подизању основних метеоролошких станица немајући *никакавих буџетских кредита* за то — само те две невоље Опсерваторије и њене Метеоролошке Службе да поменем.

VI.

Чим сам отпочео добијати метеоролошке инструменте, на рачун репарација набављених, ја сам предузимао све у власти ми: да са подизањем *основних барометарских станица* (регионалних) а по том и термометарских са кишометрским отпочнем крајем 1923. а најдаље почетком 1924., — те организујем нашу *Мрежу Метеоролошких Станица* у раду те 1924 године.

Нисам био добио барометре од фирме *R. Fuess, Berlin* — *Steglitz*, код које сам поручио 50 стацијских барометара 30. Јуна 1922, што нам је она имала лиферовати још крајем Августа 1923.; и ја сам је и писмима па и депешом позивао, да нам их што пре испоручи. Али та фирма, изговарајући се многим њеним разлозима, није коректно уговор извршивала, непославши барометре Опсерваторији ни до 6. Јула 1924. када сам се ја из Опсерваторије иселио. Али она је барометре, које је била за Опсерваторију израдила и имала лиферовати Опсерваторији, уступила Геодетском Институту Универзитета (Г. Мил. Андоновићу), и *ако су ти барометри били пречи Опсерваторији, да би могла основати барометарске станице на радити (из дан у дан кроз целу годину.* Примећујем, да сам ја за Опсерваторију поручио барометре код те фирме, пре иког другог на рачун репарација, и био сам известио *Мете-*

оролошки Конгрес Међународни у Утрехту, Септембра 1923.: да ћемо отпочети метеоролошку службу у Опсерваторији од 1924. године.

А било је и буџетских тешкоћа за оснивање метеоролошких станица. Опсерваторија је потребовала буџетске кредите за путовања железницом и аутомобилом опсерваторским; и ја сам узалуд за те кредите молио и Министарство Просвете и Универзитет. Они нису ни одговарали Опсерваторији на њене предлоге, молбе. Тако примера ради ових непажљивости према Опсерваторији, — на *службено питање* моје од 1. Јануара 1924 :

„*Декану Филозофског Факултета, Молим колики је буџет Опсерваторије од 1. Јула 1923.? Неопходно ми је потребно то да знам: да регулишем буџетске потребе Опсерваторије код Рачуноводства Универзитета*“ — ја нисам добио никаквог одговора.

Па ипак, рачунајући на помоћи окружне и среске, са пристанком надлежних у местима за оснивање станица, ја сам *рачуно најдаље од 1. Марта 1924. приступити оснивању метеоролошких станица, са примљеним инструментима:* у Скопљу (уједно и аеролошку) на тамошњем аеродрому, у Велесу, у Приштини, у Митровици Косовској, у Новом Саду (на аеродрому заједнички са Ваздухопловним Одељењем) у Суботици, Вел, Бечкереку Вршцу и т. д. Примећујем, да сам се био своразумео за израду термометарских заклона у радионицама Ваздухопловног Одељења Мин. Војног у Новом Саду — док нам поручениу Немачкој не стигну,

Са фирмом *Christoph & Unmark* био сам се погодио: да од 50 поручених и одобрених дрвених зграда стацијских (за барометарске, регионалне, стације) испоручи Опсерваторији одмах шест зграда, како бих у њих разместио испоручене јој инструменте и приборе (пошто је се имало чекати на 8 поручених али још неодобрених опсерваторских зграда); и друго, да за суму коштања 4 стацијске зграде та фирма о своје трошку сагради у парку Опсерваторије зграду за радио-станицу Опсерваторије, за коју је Берлинска фирма *Telefunken* била већ лиферована инструменте и прибор. — Тако сам са том фирмом ову накнаду погодбу закључио, али она је није испунила. Није хтела ни довршити зграду за радиостаницу, изговарајући се разлозима који се увек могу наћи, када се неће погодба да изврши; и ја сам морао дати 10.000 динара да радио-зграду довршим. Примећујем да сам монтирање ове опсерваториске радио-станице, немајући могућности буџетских, морао уступити Министарству Пошта и Телеграфа, као и саму радио-телеграфску службу у њој.

VII.

Питање плаца Опсерваторије, и то целокупног плаца њеног, било је постало императивно за њу, чим су су јој почеле стизати поручбине из Немачке.

Да се све њено земљиште врати, па изврши размештај испорученог (астрономског, метеоролошког, лабораториског и радиолошког) ја сам више пута молио и Председника Општине и Министра Просвете. Од ових молби којих за повраћај целокупног земљишта Опсерваторије наводим следећу (од 19. марта 1923.):

Министру Просвете,

„Јер сам закључио погодбе на рачун репарација, које су одобрене:

Прво, за Прецизиону Астрономију фирма *Askania-Werke* има да нам лиферује велики меридијански круг и пасажни и велики вертикални круг, сви од 190mm отвора са мирама њиховим (какви има Пруска Опсерваторија у Neubabelsberg-у код Берлина). Свега 3 велика прецизиона инструмента, који се имају инсталирати сваки у свом навиљову у парку Опсерваторије.

Друго, за Астрофизичку Опсерваторију фирма *Askania-Werke* има да нам лиферује један рефрактор од 350mm, (као онај у Берлинској Опсерваторији Urania) са свим прибором фотографским, спектометарским и фотометарским, и један фотографски дупли рефрактор (*Repsold Toerfer*). А фирма, *Carl Zeiss — Jena* има да нам лиферује: један астрограф (*Lipperl*) од 340mm, са свим прибором фотометрским, спектрографским и фотографским. Свега 4 астрофизичка инструмента сваки у својој куполи у парку Опсерваторије.

Треће, један кометски дурбин од 200mm (од Zeissa) један зенитни телескоп од 120mm и један меридијански круг од 100mm, један пасажник од 100mm (сва три код *Askania-Werke*) и један мањи астрограф (од Zeissa), свега 5 инструментата сваки у својој куполи, у парку.

И четврто, неколико мањих инструмената намењених ученицима, сви у једном навиљову у парку.

Све ово има да се размести у парку Опсерваторије — осим поручених зграда дрвених опсерваторских, једне радиостанице и једне предаваонице.

И напоследку, ми имамо нашу Метеоролошку Опсерваторију да допунимо и развијемо у модерном аеролошком раду — за која сам потребни инструментални прибор поручио. Па нам се треба побринути и за једну мању *Аеродинамичку Опсерваторију*, да бисмо се могли одозвати позиву за наше учествовање у међународним испитивањима Атмосфере

у великим висинама. А за ове радове неопходно је потребно Опсерваторији њено земљиште које је употребљено за тенисе (дипломатски и шумадски) на којем су Аустријанци за време Окупације аеролошка посматрања вршили.

Осим тога земљишта под тенисима, које је од почетка било намењено балонским проучавањима Атмосфере у колорацији међународној, и све остало земљиште њено на којем је сваког чуда после Рата било, неслужећи ономе за што је од Опсерваторије отето, потребно је Опсерваторији сада — да би могла разместити све горе наведено, па моћи радити и служити велику службу као *Централна Опсерваторија Краљевине*.

Али и та, као и друге моје молбе за целокупно земљиште, остала је без успеха. Једино сам успео: да се ни откида више од земљишта Опсерваторије (за нека врхушца и за проширење дипломатског тениса што је било одобрено.

С.

Што сам напред казао о инструментима и другом прибору набављаном за Опсерваторију на рачун репарација; казао и о радовима, које сам, прва једном великом плану, годинама мислећи о њој и радећи за њу, могао пројектовати за *Београдску Централну Опсерваторију Краљевине*, као самосталну државну институцију научну и примењену срећан што сам најзад прву моју жељу, основну потребу велике Опсерваторије наше у инструментима могао задивољити: *говорило је и свима надлежнима дужности њихове*. Говорило им је свима јасно: да ове прилике за снабдевање Опсерваторије инструментима, какве имају велике модерне Опсерваторије, имају се искористити, па створити велику Опсерваторију, на Балкану прву по организацији и радовима њеним. А ово последње могућно је, користећи се кроз прве две—три године стручним немачким асистентима и мајсторима, о чему сам ја са успехом преговарао у Берлину, Потсдаму, Јени и т. д. — сав предан *мојој Опсерваторији*, чинећи све за њу што сам умео и могао: *да бих од ње створио велику модерну радионицу астрономску, метеоролошку и физичку*.

Али, на жалост, Опсерваторија није била срећна да је на Унивезитету, а ни у Министарству Просвете, за то прихвати, помогну и помажу. Већ, по свему њиховом неприхватању мојих молба, и предлога, на које обично нису ни одговарали, изгледа: да су они прећутно остављали мени на вољу, да радим, што умем и могу, не интересујући се за Опсерваторију. А то је за њу била велика несрећа, *немајући друге које руке*, да је прихвати и помогне по примерима једним у Европи а у Америци другим.

Па и у поручбинама мојим, за које сам ја, у смислу датих ми овлашћења уговоре закључиво, мимо све моје молбе, усмене и писмене надлежнима у своје време чињене и образложаване, Опсерваторија није имала среће. Моје поручбине на рачун репарација у Немачкој за Опсерваторију чине једну велику целину за њене радове астрономске, метеоролошке и физичке. И о тој целини, а и о саставним деловима њеним, имало је се водити рачуна и у Паризу и у Висбадену и у Берлину, у свима нашим Одељењима за извршавање уговора, на рачун репарација немачких — тим пре: што тамо нису имали могућности стручне, да суде о саставним деловима те целине, а ја сам имао неограничено овлашћење за све набавке астрономске метеоролошке и физичке — с приборима.

У Паризу — где је се у Краљевској Делегацији питало: шта ће ово и оно Опсерваторији „непродуктивној“, питајући и само Одељење за Извршење Међународних Уговора у Београду: да ли вреди моје овлашћење за уговоре још неодобрене, које сам јој поштом послао, — учинили су: да ови (оспорени) уговори моји, и ако су добили накнадно одобрење и Министра Иностраних Дела и Министра Просвете, нису могли бити одобрени од Репарационе Комисије у 1922. године; већ су били упућени у Висбаден да се прекроје по новој процедурп, што је врло много нашкодило Опсерваторији, још један пут буди речено.

А ваљада шале ради: прво одобрење и извршење мојих уговора био је један путнички аутомобил *Ara* (јер, изгледа код наших, аутомобили су имали привилегију у лиферованјима немачким на рачун репарација), који аутомобил (№ 804) био је срећан: да га Универзитет узме и набави му шофера, да вози по Београду, они ће знати са колико издатака државних на то трошење. А ја сам тај аутомобил путнички набавио за службена метеоролошка путовања по Србији и Војводини нарочито, спремивши му и једног помоћника — посматрача за његовог шофера.

Па и у другим извршавањима мојих уговора за Опсерваторију није ишло, како сам очекивао и како је требало. Уместо да међу првим лиферованјима буду дрвене зграде за Опсерваторију саму, како сам молио и Краљевску Делегацију и лиферите Christoph & Unmark, да би се примани инструменти алати и т. д. могли смештати — намештај (канцелариски и лабораториски) од раније непознате ми фирме *R. Reess, Liebenwerda* — коју су ми у самом Висбадену 1923. у самом Сервису, преко једног посредника, Г. Боте, ставили на расположење — стигао је између првих лиферицаја, за које сам

морао шупе правити, да га сместим немајући за то места у просторијама Опсерваторије,

И на послетку у овим лиферованјима репарационим било је незгода, и ако се их Опсерваторији прве немачке фирме лиферовале, у ономе: што су их у Немачкој примали они, који по спреми својој нису могли познавати све те набавке, услед чега је се ово-оно поткрало, што је могло бити благовременно још у Немачкој откљоњено.

Али поврх свега овога за Опсерваторију, коју сам ја основао и годинама управљао, (издржавајући је једновремено о своме трошку), била је велика штета, што за предају Опсерваторије, јер ме је Министар Просвете, Г. Миша Трифунчић, био ставио у пензију (30. Јануара 1924 год.) нисам био послушан: да се претходно иселим из Опсерваторије (чим ми оправка моје куће буде готова), па све набављено разместим у собама Опсерваторије, по асталима и у орманима и онда предају Опсерваторије (инструмената и библиотеке) извршим. Уместо тако да се ради и уради, Декан философског факултета (Г. Влада К. Петковић) и Ректор Универзитета (Г. Богдан Гавриловић) изрично су тражили: Да у року од месеца дана предам Опсерваторију одређеној господи за примање не водећи рачуна: прво, да за мене финансиски пропис о предавању дужности у року од месеца дана не вреди (по самом закону о моме пензиовању), и друго што сам ја створио све што је Опсерваторија, што има и што је чини, и треће што неки сандуци (нпр. Riefler-ови са прецизним пандилама астрономским првим у Целом Свету и други) нису могли бити распаковани — немајући места за њихове инструменте у собама Опсерваторије, (која је имала несрећу, Априла 1924 год. да један грађевинар оправљајући њен кров, доведе у питање све њене справе и библиотеку од кише која је лила у просторије Опсерваторије).

Револтиран оваквим поступком Универзитета (јер сам био прилично неврастенично слаб, за које сам и лекарско уверење Др. Моачанина и Генерала Др. Карановића поднео Ректору), који је, још један пут буди речено, годинама се оглушивао о Опсерваторију и њене потребе, ја нисам вршио тражену предају, већ асистент-посматрач, Г. Рибинг, који је и сва лиферицаја немачка за Опсерваторију на Царинарници примао.

Примећујем, да одређена господа за пријем Опсерваторије (библиотеке и инструмената) примајући библиотеку и вршила су одмах и деобу, са намером, да се астрономска

библиотека на Универзитет пренесе, како ме је именовани Г. Рибинг известио због чега, ја још више револтиран овим поступком, одлазио сам из Опсерваторије, када су поменута господа примала библиотеку итд.

Примедба. Ја сам мислио остати у служби, док не напуним 40. година професорске службе по старом закону, мада сам са службом приправника професорског у Великој Школи имао већ толико година државне службе почетком 1924. год. Рачунао сам, да ће Министар Просвете имати на уму: да сам ја потребан Опсерваторији, док се не изврше сва лиферовања која сам закључио за Опсерваторију и била одобрена.

Али тако није било. А због тога, осим што је Опсерваторија, између других штета, оштећена не добивши стациске зграде за основне стације Метеоролошке Мреже, које бих јој добио још у 1924. (јер сам о томе нарочито са успехом преговарао у фебруару 1924), и ја сам лично много оштећен; Коштала ме је преправка куће у винограду, где сам се могао уселиши иселивши се из Опсерваторије, на 150.000 динара, а по том пошто сам успео уклонити кирајцију из моје куће у вароши, још 70.000 динара за ову другу оправку. И то ми је била благодарност за Опсерваторију, коју сам ја саградио у ствари — никад не добивши никакве награде за моје директорство нити за издавање службених публикација Опсерваторије, њеног Блетена итд.

D.

I

Како су у извршењу репарационих погодаба наступиле биле крајем 1923 велике тешкоће за Опсерваторију, остављену од позваних само мојој бриги, непотпомагану ни од кога другог надлежног, ја сам, чврсто стојећи на уговорима, које сам на основу писменог овлашћења закључио са немачким фирмама, а које ја без поновног писменог овлашћења Одељења за извршење Међународних Уговора, нисам могао мењати ни измене у њима правити, обратио сам се свима тим фирмама, следећим циркуларима (на немачком), извештавајући у исто време о њима писмено и Немачког Посланика Г. Von Kelera.

1) Београд 5. Децембра 1924. У одговору на питања због наредаба Рајхскомесара од 3. Нов. т. г., слободан сам одговорити вам следеће:

Тачно решење за Државну Опсерваторију може да донесе само наш Министар Правде, који је за то надлежан. С моје стране могу вам рећи, да, познајући огромну моћ и величину Немачке Индустије верујем, да ће се сви моји уго-

вори за Опсерваторију одржати и излиферовати — са накнадним специјалним одобрењима Рајхскомесара.

На основу таквог мог уверења, ја сам Међународну Метеоролошку Конференцију, одржану у Утрехту Септембра т. г., депешом из Београда известио: да ће Опсерваторија бити снабдевана инструментима, које јој, Немачка лиферује и да ће она почетком идуће године отпочети потпуну метеоролошку службу.

Исто тако известио сам метеоролошке и астрономске опсерваторије и институте, са којима смо у вези, да Опсерваторија, Ратом оштећена, отпочеће идуће године метеоролошке и астрономске радове *благодареће Немачкој, која јој лиферује инструменте метеоролошке, астрономске и физичке.*

Директор

проф. Недељковић

2) Београд 2. Јануара 1924.

У допуну мојег писма од 5. Дец. 1923. слободан сам вам и ово одговорити.

Поручбине, које сам ја у 1922. и 1923. закључио код немачких фирма на рачун репарација, имају да остану у снази, јер су учињене уговором у законској форми, са прецизираним погодбама плаћања и лиферовања, одобрене од Репарационе Комисије у Паризу и примљене од Рајхскомесара пре 11. Августа 1923., који их је благовремено предао фирмама на извршење и ове уговорени аванс примиле.

Молим вас, учините и са своје стране, да погодбу нашу извршите, пошто је мени немогућно никикву измену у уговорима мојим са вама чинити — молећи уједно и Рајхскомесара Г. Kuntzea: да све моје уговоре одржи у снази.

Директор

проф. Недељковић

Примећујем, да после ових мојих циркулара немачким фирмама, са којима сам имао одобрене уговоре за Опсерваторију, ја нисам ниједној ништа више писао, осим депеше R. Fuessu: да нам пошаље барометре стациске, нити им одговарао на њихова писма. — Рачунао сам, да одем у Немачку поновно, и све потребно односно извршења уговора и лиферовања усмено уредим са фирмама, а за тим свршим и са накнадним одобрењима у Паризу и Висбадену код наших репарационих сервиса, а и у Берлину код Рајхскомесара. Свршим уједно и за лиферовање дрвених зграда опсерваториских као и купола и павиљона астрономских, којима је још одобрење Репарационе Комисије потребовало, имајући већ одобрење Министра Иностранних Дела од Маја 1923.

II

О овоме да репарациони уговори за Опсерваторију остану у снази, ја сам имао преговоре са Г. Kuntze-om, Рајхскомесаром, и са Г. Матом Бошковићем, Директором Краљевске Делегације при Репарационој Комисији у Паризу, који су били у Београду фебруара 1924., тада стекавши уверење: да ће се моћи сви уговори за Опсерваторију одржати у снази, и бити извршени, а за ово, одобравали су ми обојица, имао сам отићи понова до Берлина, Висбадена и Париза, а и лично посетити све фирме са којима Опсерваторија уговоре имала. У питању су биле лиферације за Опсерваторију преко три милијуна златних марака, и овај мој поновни корак лични био је потребан, да се обезбеде све лиферације за Опсерваторију, јер другога није било, да то предузме на себе и уради што је потребно.

Али, ја тако мислио и доследно радио, а други? . . . Други су једва чекали, пошто сам имао 38 година професорске службе и 66 година старости: *да ја предам Опсерваторију да половине Априла 1924., а са неизвршеним поруџбинама за Опсерваторију нек буде што буде!?* . . .

И било је *што буде!* Опсерваторија незаступана ни од кога више, нити припитана реда ради — Министарски Савет у седници 24. Априла 1924. донео је решење: *да се сви уговори Опсерваторије само утолико изврше, у колико су суме исплаћене, а остатак се поништава у корист Државе.*

За ово решење, које последњим ставом у *корист Државе на рачун Опсерваторије* вреди нарочито истаћи Историје Опсерваторије ради, дозвоа сам тек 29. Септембра 1924, када сам се био обратио председнику Министарства, Г. Давидовићу молбом, коју доцније саопштавам. На чији је предлог донесено горње решење — које, сагласно са оним мишљењем (погрешним и штетним) о *непродуктивности Опсерваторије*, није могућно извршити, буди речено, за све поруџбине за Опсерваторију, мени је непознато. (Министар Просвете тада био је Г. Прибићевић). Примећујем, да је се само једна фирма, и то R. Fuess, користила овим решењем, да издејствује у *споразуму са Рајхскомесаром анулирање једног уговора метеоролошких поруџбина за Опсерваторију* (уговор S. 333 у суми 136763 златних марака). На тражење њено да се учине измене у том уговору (S. 333.), које ми је достављено било преко Немачког Посланства, ја нисам одговорио ништа, остајући при оном мом захтеву од 3. Јануара 1924., да сви моји уговори за Опсерваторију имају да остану у целини у снази. Како су они ово анулирање извршили, и ако је фирма уговорени први аванс примила, и ко јој је од наших то одобрио, и зашто,

мени је непознато. На моје усмено питање у *Одељењу за Извршење Уговора Међународних* о томе ја нисам могао добити никаквог ближег одговора, до да је *анулирање извршено* на основу поменутог решења *Министарског Савета.*

Е

Одлазећи из Опсерваторије 6. Јула 1924. ја сам — доследан свему мејему раду за Опсерваторију, незнајући ништа за поменуто решење Министарског Савета, сматрао за своју дужност, оснивачку и управљачку, замолити Министра Просвете (Г. Прибићевића и његовог помоћника Г. Радивојевића) следећим молбама (без успеха икаквог, буди речено): *Опсерваторија*. Бр. 603

Господину Министру Просвете. . . . да би наша Опсерваторија могла бити велика астрономска и метеоролошка Опсерваторија, по примеру оне Белгиске у Ucele-y; да би могла „заузети достојно место међу опсерваторијама, и прибавити прво место на Балкану“ (што је се пожелело у вашој препоруци Опсерваторије Министру Иностранних Дела Децембра прошле године) — она се мора организовати у *самосталну научно-практичну централну институцију Краљевине.*

Ту потребу, ту нужност, Опсерваторије за пуну службу њену и у нашој земљи, ја сам кроз велики низ година образовавао, и, предан само служби Опсерваторије, за такву надлежне и позване молио. Шта сам предузимао, и мимо све неприлике и неповољности Опсерваторије код нас, моји штампани *Извештаји Опсерваторије* казују одлучно, са оправданим разлозима говорећи: ако Краљевини нашој треба велика Астрономска и Метеоролошка Опсерваторија она се мора организовати у самосталну државну централну институцију у Београду, споразумно са Министарством Пољопривреде и Вода (за Агриколну Метеорологију и Хидрологију) и са Министарством Војним (за Аеролошку Метеорологију и Прецизиону Астрономију). . . .

То сам сматрао за дужност, остављајући Опсерваторију, да вама кажем и вас за Опсерваторију молим.

6. Јула 1924. год.
у Београду

проф. Милан Недељковић
управник Опсерваторије

Опсерваторија № 604.

Господину Министру Просвете.

Са набавкама инструмената за Опсерваторију на рачун репарација није било, како сам рачунао, и како сам уговорима закључио погодбе са немачким конструкторима, и ако су оне пре Августа 1923. биле одобрене и постале извршене.

Да бих мимо све тешкоће ипак успео добити Опсерваторији оне инструменте и приборе за које су ти конструктори примили авансе — ја сам био у преговорима (у Децембру 1923. и Јануару 1924.) са немачким конструкторима и Рајхскс-месаром (преко Немачког Посланика); а преговарао сам и лично са Г. Матом Бошковићем и Г. Кунце-ом овде у Београду (фебруара месеца), добивши уверење (а и упутства за моје поступање): да ће се све погодбе за Опсерваторију моћи реализирати у 1925. и 1926.

Па стојећи Г. Министру на расположењу по овом капиталном питању Опсерваторије, ја га молим да учини шта треба: да одлука Министра Иностранних Дела (Г. Нинчића) по молби мојој од 11. Маја 1923., донесена по препоруци Министра Просвете (Г. Прибићевића) остане у снази за Опсерваторију.

6. Јула 1924. год.
у Београду

проф. Милан Недељковић
управник Опсерваторије

На послетку, не видећи, никаквих повољних последица службених од ове моје друге молбе Г. Министру Просвете упућене, ја сам се обратио и следећом молбом (29. Септембра 1924.): *Господину Председнику Министарства Г. Љуби Давидовићу.*

За Опсерваторију — као самосталну опсерваторију астрономску, метеоролошку и физичку, какву сте ви као Министар Просвете, још 1904. на мој предлог *начелно* прихватили одобревши ми, да вам пројекат о њој, као самосталној државној институцији поднесем на ознакоњење — ја сам на рачун репарација у Немачкој поручио 1922. и 1923. све потребне јој инструменте и приборе, које поручбине одобрене од Репарационе Комисије у Паризу и примљење од Рајхскс-месара у Берлину постале су извршене пре Августа 1923.

Од ових поручбина Опсерваторија је нешто већ примила али велике поручбине скупих астрономских и других инструмената дошле су сасвим у питање . . . Колико сам до сада могао дознати, неизвршене поручбине за Опсерваторију, изгледа, неће се реализирати, што би фатално било за будућу самосталну велику Централну Опсерваторију Краљевине. Јер ако се сада, на рачун репарација не добију инструменти и прибори таквој Опсерваторији потребни . . . наша Опсерваторија неће их за многе године добити, нити моћи бити велика Централна Опсерваторија Краљевине, нити моћи бити прва на Балкану.

Помињем, да за друге велике набавке (за саобраћај, војску, телеграф итд.) биће увек буџетских кредита, али за Опсерваторију неће их бити, јер великој Централној Опсерваторији Краљевине треба *неколико* десетина милиуна динара за њене инструменте и приборе.

Па вас молим, господине Председниче, да прихватите закључене погодбе за Опсерваторију, и наредите коме треба, да се оне све у снази одрже и изврше.

Са своје стране, ја вам стојим на расположењу, да лично у Берлину и у Паризу накнадно урадим и уредим, што буде требало учинити по свима мојим уговореним поручбинама, да би могле бити реализоване.

проф. Милан Недељковић.

Председник Министарства, Г. Љуба Давидовић, примио је од мене лично горњу представку и молбу обећавши помоћ, незнајући ни он за решење Министарског Савета од Априла месеца. Али и та молба моја као и она упућена Министру Просвете (№ 604.) била је без успеха за Опсерваторију — за чије даље снабдевање није се изгледа више бринуло, већ задовољио са оним што сам ја набавио (налазећи, да је и то сувишно за *Универзитетску Опсерваторију*, ако сам тачно обавештен).

Дознавши да Г. проф. Новаковић иде у Берлин по репарационим пословима за Универзитет, као и да се од стране Управника Опсерваторије не брине много за неизвршене поручбине, које сам ја за Опсерваторију закључио — како ја нисам престао бринути о Опсерваторији, тврдо верујући да ће она једног дана морати бити самостална велика Опсерваторија, и да је за такву треба инструментално снабдети, користеће се *јединственом приликом* за ту основну потребу њену каква јој је била пружена немачким репарацијама — ја сам *предао Г. проф. Новаковићу званични списак свију мојих репарационих уговора за Опсерваторију, и молио га да се за све њих заузме и издејствује им обновљење, што је он са успехом за највећи део поручбина мојих и извршио.*

О овим продужењима мојих уговора за Опсерваторију као што сам очекивао, да ће то једног дана бити и сви они бити реализовани — ја сам добио недавно на моју молбу одговор од Г. Мате Бошковића, Директора Краљевске Делегације при Репарационој Комисији у Паризу, који ме је известио о продужењу мојих уговора, као и шта би се имало учинити за оне моје уговоре (опсерваториске зграде, предаваоницу, електричне инструменте итд.), који нису добили дефинитивно одо-

брене, мимо све моје писмене молбе, пре Августа 1923., али које сам уговоре прописно закључио, према одобрењу Министра Иностранних Дела, и благовремено Делегацији Лично предао.

Помињући, да би још и тима мојим уговорима ваљало добити потребна одобрења Репарационе Комисије, извршити у целости уговор мој са фирмом Carl Zeiss за скупи велики дурбин (екваторијал) после жељеног успеха, који је Г. проф. Новаковић у Берлину издејствовао мојим уговорима за Опсерваторију ја сам нашао, да сам довољно, и после мог пензионвања за Опсерваторију бринуо и урадио и да могу са тим мојим бригама престати па са овим кратким *Извештајем за 1924.* допунити раније Извештаје Историје Опсерваторије ради.

14. Септембра 1925.
у Београду

Проф. Милан Недељковић.

ПРИМЕДБА: Да су ме послушали, како су обећали у Паризу 1922 или да сам ја по трећи пут отишао у Париз Новембра 1922. — све поручбине за Опсерваторију биле би у тој години дефинитивно одобрене и у посао узете, па биле у 1923. излифероване нарочито све метеоролошке поручбине, осим великих астрономских инструмената (који су ипак бити лиферовани у 1924. и у 1925. — Али како сам приликом другог мог путовања Августа и Септембра 1922. боловао у Паризу и у Београду — ја нисам смео предузети и ово треће заморно путовање у Берлин и Париз.
